

Výskumný projekt Kresťanskodemokratickej akadémie KREDIT
„Budúcnosť kresťansko-demokratickej politiky“

eZborník

z 10. apríla 2017

Pracovný seminár
Budúcnosť medzi Scyllou vymierania a Charybdou preľudnenia
(Demografická dráma súčasného sveta)

Boris Vaňo: Demografické výzvy pre 21. storočie a ich odraz v politike

Úvod

Populačný vývoj prináša pre spoločnosť viaceré veľké výzvy, ktoré sú spôsobené súčasným aj očakávaným reprodukčným správaním obyvateľstva. Za najzávažnejšie demografické výzvy možno považovať zmeny v počte obyvateľov a zmeny vo vekovej štruktúre obyvateľstva, ktoré majú a hlavne budú mať zásadný vplyv na celé fungovanie spoločnosti. Okrem reprodukčného správania obyvateľstva sa na uvedených zmenách a hlavne ich intenzite podieľa existujúca veková štruktúra, ktorá je veľmi nerovnomerná. Na jednej strane sú v nej zastúpené veľmi početné generácie narodené v druhej polovici 20. storočia a na druhej strane podstatne menej početné generácie narodené po roku 1990.

Veľmi početné generácie, ktoré sa momentálne nachádzajú v poreprodukčnom a čiastočne už aj v poproduktívnom veku a málo početné generácie, ktoré tvoria detskú a reprodukčnú zložku populácie spôsobujú, že starnutie obyvateľstva je a bude veľmi intenzívne a najmenej do roku 2060 (kým početné generácie neprestanú ovplyvňovať vekovú štruktúru obyvateľstva) aj nezvratné.

Čo sa týka očakávanej zmeny v počte obyvateľov (úbytok zhruba 400 tisíc osôb do roku 2060), nie je problémom samotná veľkosť úbytku ale jeho nerovnomerné rozloženie vo vekovej štruktúre obyvateľstva. Kým počet obyvateľov v predproduktívnom a produktívnom veku sa do roku 2060 zníži (počet obyvateľov vo veku do 20 rokov zhruba o 200 tisíc osôb a počet obyvateľov vo veku 20 až 64 zhruba o 1 milión osôb), počet obyvateľov vo veku nad 65 rokov sa zvýši o 800 tisíc osôb.

Spoločnosť musí reagovať

Predovšetkým veľmi výrazný úbytok obyvateľov v produktívnom veku a dvojnásobný počet seniorov v porovnaní so súčasnosťou je výzvou, na ktorú musí spoločnosť reagovať. Demografický vývoj má silnú zotrvačnosť, preto vieme pomerne

presne povedať, čo vieme ovplyvniť a zmeniť a čo nie. Napriek tomu, že možnosti na ovplyvňovanie reprodukčného správania obyvateľstva sú obmedzené, nie sú zanedbateľné. Svedčia o tom skúsenosti zo zahraničia, keď premyslené a konzekventné pôsobenie štátu v niektorých krajinách prispelo ku zmene demografických trendov (napr. Francúzsko, Škandinávске krajiny). Vždy je to však nie len o prevzatí dobrých príkladov ale aj o ich implementácii. Preto je potrebné modifikovať všeobecne platné zásady populačnej, rodinnej a migračnej politiky ako aj príklady dobrej praxe na slovenské pomery, zohľadňujúc mentalitu, tradície a spôsob života obyvateľov Slovenska.

To čo ovplyvniť nevieme, tomu sa musíme prispôbiť a minimalizovať tým negatívne dopady populačného vývoja na spoločnosť. Spoločnosť by mala mať už dnes jasno, ako bude reagovať na problémy, ktoré prinesie nezvratné starnutie v najbližších desaťročiach hlavne v oblasti sociálneho poistenia, trhu práce, zdravotníctva a sociálnych služieb, ak máme menovať len tie najdôležitejšie a najviac zasiahnuté oblasti. Zmení sa však prakticky každá oblasť spoločenského života a tým aj celá spoločenská klíma.

Rodinná politika

Starnutie obyvateľstva na Slovensku je nezvratné minimálne do roku 2060. Bude spôsobené súčasným a očakávaným reprodukčným správaním obyvateľstva a existujúcou vekovou štruktúrou, ktorá je veľmi nerovnomerná. Jediná možnosť ako zmierniť starnutie obyvateľstva je prostredníctvom pôrodnosti. Čím bude pôrodnosť vyššia, tým bude starnutie menej intenzívnejšie a naopak.

Základným nástrojom na ovplyvňovanie pôrodnosti je rodinná politiku. Podstatou rodinnej politiky je vytváranie podmienok pre fungovanie rodín. Štát prostredníctvom týchto podmienok realizuje svoje priority. Vždy musí ísť pritom o vytváranie preferencií nie nátlak alebo diskrimináciu. Rodiny si potom vyberajú z existujúcich možností na základe informovaných rozhodnutí. Nakoľko rodinná politika je zameraná na podporu už existujúcich rodín, je vhodné kombinovať rodinnú politiku s populačnou politikou, ktorá berie do úvahy aj aspekt budúcnosti a dokáže pri konkrétnych opatreniach zohľadňovať aj demografické trendy, v prvom rade rovnomernosť vekovej štruktúry obyvateľstva.

Rodinná politika býva po obsahovej stránke zameraná hlavne na životnú úroveň, zdravotný stav a vzdelanie. Objektom sú hlavne rodiny s deťmi ale aj rodiny so špecifickými potrebami. V období dlhodobo nízkej pôrodnosti musí byť rodinná politika pronatalitná. Základným predpokladom pre zvyšovanie pôrodnosti sú stabilné rodiny a zvýšenie spoločenského statusu rodičovstva a dieťaťa. Štát musí vytvárať rámcovú podmienky pre stabilitu rodín (hlavne legislatíva, financie). Výsledkom musí byť spoločenská klíma, v ktorej rodina, rodičovstvo a deti budú mať vysoký kredit a na strane rodín vznikne pocit istoty a dôvery v spoločnosť a budúcnosť.

Populačné opatrenia

Účinnosť populačných opatrení je obmedzená a preto nemožno očakávať, že prinesú výraznejšie zmeny v krátkom časovom horizonte. Vyplýva to predovšetkým z charakteru demografických procesov a štruktúr, ktoré vykazujú silnú zotrvačnosť. Aby boli populačné opatrenia čo najúčinnnejšie musia byť komplexné, variabilné a dlhodobo stabilné. To znamená, že prostredníctvom širokého spektra opatrení musia

ovplyvniť rozhodovanie širokého okruhu osôb a rodín a tieto opatrenia musia mať dlhodobú koncepciu, ktorá sa nemôže často meniť a preto sa musí opierať o širší spoločenský a politický konsenzus.

Opatrenia rodinnej politiky, ktorých cieľom je zvýšenie pôrodnosti, sa zameriavajú na tri hlavné oblasti - bývanie, zladenie práce a rodiny a kompenzáciu stratených príležitostí, ktoré rodinám vznikajú v dôsledku starostlivosti o deti hlavne v oblasti financií a voľného času.

Vhodné bývanie je jedným zo základných predpokladov pre založenie rodiny. Problém so získaním cenovo dostupného bývania majú na Slovensku mladé rodiny hlavne vo väčších mestách. Nájomné bývanie na Slovensku nemá tradíciu, až 90 % obyvateľov býva vo vlastných bytoch alebo domoch (priemer v štátoch EÚ je 70 %). Štát by mal podporiť výstavbu nájomných bytov. Len tak sa umožní mladým rodinám získať primerané, stabilné a cenovo dostupné bývanie v tých lokalitách, kde získanie vlastného bytu alebo domu môže byť veľkou finančnou záťažou pre začínajúcu rodinu.

Hlavným predpokladom pre zladenie práce a rodiny je flexibilná účasť na trhu práce pre rodičov s malými deťmi. Skrátené úväzky na Slovensku využíva len približne 5 % pracujúcich, v krajinách západnej a severnej Európy tento podiel bežne presahuje 20 %. Skrátené úväzky na Slovensku nemajú tradíciu a nie sú výhodné ani pre zamestnávateľov ani pre zamestnancov. Takýto stav treba zmeniť, aby sa rodičia mohli popri práci viac venovať starostlivosti o svoje malé deti.

Dôležitou oblasťou pre zladenie práce a rodiny je starostlivosť o deti v predškolskom veku. Aby ju mohli rodičia naplno využívať, musí byť v prvom rade dostupná ale aj variabilná a kvalitná. Pri poskytovaní starostlivosti treba brať do úvahy vek dieťaťa.

Do troch rokov veku sa u detí kladú základy osobnostného vývoja, ktoré sú neskôr (vo vyššom veku) už nezvratné. Je to vek, v ktorom deti vnímajú svet okolo seba emocionálne, preto potrebujú predovšetkým osobný kontakt s rodičmi (hlavne s matkou) a nepotrebujú intenzívny kontakt s rovesníkmi. Tieto zásady treba vziať do úvahy pri koncipovaní opatrení v oblasti predškolskej starostlivosti. U detí vo veku do troch rokov treba uprednostniť osobnú starostlivosť zo strany rodičov, ktorá by sa v prípade potreby (zamestnanie rodičov) mohla kombinovať s krátkodobými alternatívnymi formami starostlivosti (starí rodičia, opatrovatelky, detské skupiny a pod.) Predškolské zariadenia pre deti do troch rokov by štát nemal podporovať. Ich prípadné využívanie by malo zostať v kompetenciách rodičov, ktorí by ho v plnom rozsahu hradili. Ťažiskom starostlivosti o deti vo veku od 3 do 6 rokov by mali byť materské školy, ktoré by mali byť dostupné pre každé dieťa, ktorého rodičia majú o takúto formu starostlivosti záujem. Samozrejme alternatívne možnosti starostlivosti o deti by mali byť rovnocenné (čo sa týka prístupu štátu). Popri dostupnosti a variabilnosti treba dôsledne dbať na kvalitu poskytovanej starostlivosti. Takýto prístup vyžaduje prepracovanú koncepciu prepojenú so systémom vzdelávania v školskom veku.

Pre zladenie práce a rodiny sú veľmi dôležité služby zamerané na mladé rodiny, ktoré dokážu ušetriť rodičom malých detí čas aj námahu. Podobne ako v prípade predškolských zariadení je dôležitá ich dostupnosť, kvalita a variabilnosť.

Financie sú pre realizáciu reprodukčných zámerov dôležité, hoci ich vplyv na zakladanie rodín je často preceňovaný. Na Slovensku nie je nedostatok financií najčastejším dôvodom pre ktorý obyvatelia odkladajú (prípadne odmietajú) založenie rodiny a narodenie dieťaťa. Častejšou prekážkou je štúdium, budovanie pracovnej

kariéry, problémy spojené s bývaním a spôsob života spojený s rôznymi aktivitami, ktoré konkurujú rodine. Napriek tomu by narodenie a výchova dieťaťa nemala v žiadnom prípade znamenať zníženie rodinných príjmov. Samozrejmosťou by mala byť 100% náhrada pracovných príjmov do troch rokov veku dieťaťa (ak sa jeden z rodičov rozhodne zostať pri deťoch). Ak rodič pred narodením dieťaťa nemal pracovný príjem, mala by náhrada dosahovať výšku minimálnej mzdy. Podmienkou je samozrejme riadna starostlivosť o deti. Systémovým opatrením v oblasti financií sú daňové úľavy. Veľký význam (nie len finančný ale aj morálny) majú rodinné zľavy v najrôznejších oblastiach (dovolenky, doprava, vstupné a pod.). Zvážiť treba aj špeciálnu podporu pre 3. dieťa, vzhľadom na význam tretích detí pre celkové zvýšenie pôrodnosti.

Migračná politika

Migráciou je možné v pomerne krátkom čase znížiť, resp. eliminovať úbytok obyvateľstva (záleží od veľkosti úbytku). Vplyv migrácie na vekové zloženie obyvateľstva je však nevýznamný (starnutie obyvateľstva je možné ovplyvniť predovšetkým prostredníctvom pôrodnosti). Ak má byť migrácia pre spoločnosť prínosom, nevyhnutným predpokladom je premyslená migračná politika¹. Odchod mladých a vzdelaných obyvateľov do zahraničia a príchod cudzincov, ktorých sa nepodarí začleniť do spoločnosti, prináša totiž pre spoločnosť mnoho problémov, predovšetkým na trhu práce, v sociálnom zabezpečení, vzdelávaní ako aj v oblasti bezpečnosti, čím sa ovplyvňuje celá spoločenská klíma.

Migračná politika je účinnejšia ako rodinná politika. Problémom je, že na jej realizáciu často chýba spoločenský konsenzus aj politická vôľa. Samozrejme aj účinnosť migračnej politiky nie je neobmedzená. Hlavne v prípade malých krajín (ako napr. Slovensko), existujú limitujúce faktory predovšetkým v podobe svetových migračných trendov. Významným faktorom pri rozhodovaní migrantov o odchode alebo príchode je atraktivita krajiny. Komparatívnou výhodou Slovenska z hľadiska atraktivity je členstvo v EÚ a v eurozóne, aj tak však nedokáže vykompenzovať atraktivitu najvyspelejších európskych krajín.

Fungovanie migračnej politiky je možné zhrnúť do troch hlavných krokov. Najskôr je potrebné poznať, koho krajina potrebuje, o koho má záujem. Základom takýchto analýz býva obvykle situácia na trhu práce, zohľadňujú sa však všetky potreby, ktoré krajina má a ktoré by migrácia mohla vyriešiť alebo zlepšiť. Druhým krokom je séria opatrení, ktoré majú motivovať tých, ktorí sú pre krajinu potrební a zaujímaví (aby z krajiny neodchádzali, resp. aby do krajiny prišli). Okrem konkrétnych opatrení, ktoré môžu byť zamerané na najrôznejšie oblasti (napr. práca, bývanie, vzdelanie, životná úroveň), dôležitú úlohu pri rozhodovaní cudzincov o prípadnom príchode do krajiny zohráva spoločenská klíma. Tretím, veľmi dôležitým ale zároveň aj najzložitejším krokom, je integrácia tých, ktorí prichádzajú do krajiny zo zahraničia. Existujú osvedčené návody a postupy v oblasti integrácie prisťahovalcov, ktoré sa dajú

---

¹ Súčasťou migračnej politiky je aj azylová politika, ktorá sa však riadi úplne inými princípmi ako manažovanie príchodu a odchodu osôb z iných ako humanitárnych dôvodov. Každá civilizovaná krajina je povinná bezvýhradne pomôcť každému, kto je prenasledovaný a ohrozovaný v krajine, v ktorej žije. Naopak v prípade ekonomických migrantov má prijímajúca krajina plné právo určovať pravidlá a stanovovať si podmienky.

celkom dobre prevziať (najznámejší je asi kanadský systém). Pri koncipovaní integračných scenárov však treba zohľadniť aj miestne špecifiká a významnú úlohu zohráva tiež spoločenská klíma, ktorá môže integráciu uľahčiť ale aj skomplikovať.

Záver

Populačný vývoj má významné dopady na spoločnosť. Jeho ovplyvňovanie je náročné, nakoľko je výsledkom veľkého množstva individuálnych rozhodnutí vo veľmi súkromnej a citlivej oblasti a vyznačuje sa značnou zotrvačnosťou. Preto majú populačné opatrenia relatívne nízku účinnosť. Aby boli čo najefektívnejšie, musia byť súčasťou premyslenej a konzistentnej populačnej, rodinnej a migračnej politiky. Komplexnosť, variabilnosť, včasnosť a dlhodobá stabilita sú atribúty, ktoré populačné opatrenia rozhodne musia mať, inak sú odsúdené na neúspech a populačný vývoj sa bude riadiť len svojimi zákonitostami bez toho, aby ho spoločnosť dokázala aspoň čiastočne usmerniť.

Takto ponímaná politika si vyžaduje zodpovednosť, odbornosť aj financie. Je to samozrejme otázka priorít ale budúcnosť by rozhodne medzi priority patriť mala. Keď hovoríme o demografických výzvach a ich odraze v reálnej politike, veľkou nevýhodou je dlhodobý charakter demografických dopadov na spoločnosť. Vzhľadom na charakter a značnú zotrvačnosť demografických procesov vieme pomerne spoľahlivo povedať, čo nás čaká a zároveň vieme, že treba konať s časovým predstihom. Čím neskôr sa začnú prijímať opatrenia, tým zložitejšie bude riešenie, čím sa prenesie neúmerná záťaž na budúce generácie. Aktuálne demografické výzvy sú teda o budúcnosti, zodpovednosti, tolerancii a rodine, čo sú témy ku ktorým sa pre kresťansko-demokratická politika dlhodobo hlási.

Renáta Ocilková: Mýty o demografickom vývoji Rómov

„Svojim vstupom chcem skôr provokovať. Ide mi hlavne o integráciu... Demografický prírastok Rómov nie je tak dramaticky odlišný... veľmi pozitívne pôsobenie misionárov medzi nimi.“ Inšpiratívne dánske video.

(celé vystúpenie doplníme po doručení textu od autorky)

Karol Pastor: Teoretický rámec pre interpretáciu vývoja prirodzeného pohybu obyvateľstva

Rovnováha

Z dlhodobého hľadiska biologické populácie majú tendenciu udržiavať svoj počet na rovnovážnej úrovni, čo znamená, že sa rodí toľko jedincov, koľko umiera. Veľkosť populácie je v rovnováhe so zdrojmi obživy a prirodzenými nepriateľmi. V demografickej terminológii sa takáto situácia nazýva stacionárny stav. Stacionárna populácia nemení svoju veľkosť ani vekovú štruktúru.

Ľudské populácie sa udržujú v stacionárnom stave len výnimočne. Majú totiž oproti ostatným biologickým populáciám jednu významnú odlišnosť: môžu rozširovať zdroje svojej obživy a víťaziť nad nepriateľmi nielen inštinktívne, ale aj vedome a plánovito, a to vďaka svojej intelektuálnej prevahe. Ľudské populácie majú teda „prirodzenú“ tendenciu zväčšovať sa. Takáto rovnováha je dynamickou rovnováhou, čo v demografickej terminológii zodpovedá stabilnej populácii.

T. R. Malthus vo svojej Eseji o princípe populácie (1798) opísal aj mechanizmus, ako sa tento rovnovážny stav udržiava. Podľa Malthusa ľudské populácie, ak nie sú ničím obmedzované, majú tendenciu početne rásť geometrickým radom. Ženie ich k tomu energia skrytá v pohlavnom inštinkte. Avšak bez vonkajších obmedzení sa ľudské populácie nachádzajú len zriedka. Najväčším ohraničením je nedostatok potravinových zdrojov. Podľa Malthusa pohlavný inštinkt je taký silný, že premôže prírodné ohraničenia a zdroje obživy sa zväčšia. Ich nárast je však pomalší ako možný nárast počtu obyvateľov, a preto nutne vždy dochádza ku konfliktom. Korekciu vývoja a obnovenie rovnováhy zabezpečujú „zábrany“ alebo „kontroly“ (*“checks“* podľa Malthusovej terminológie). V predchádzajúcom tisícročí v Európe boli takými

kontrolami hlavne morové epidémie, ktoré od 14. do konca 17. storočia so železnou pravidelnosťou decimovali európsku populáciu (Livi Bacci 1998). Podobný účinok majú aj iné prírodné katastrofy. Po každej takej katastrofe, keďže rozsah obrábanej pôdy sa nezmenil, sa počet obyvateľov rýchlo doplnil na pôvodný stav. Ak sa vzápätí pôrodnosť neznížila, mohlo nastať dočasné preľudnenie a po nich hlad, choroby, bieda, nespokojnosť, revolúcie, vojny a nerest. Takmer všetky novodobé revolúcie a vojny majú aj (alebo najmä) svoje demografické príčiny (pozri van de Kaa 1999). Tretím typom „kontrol“, ktoré spomína Malthus, sú preventívne kontroly - vedomé obmedzenie plodnosti buď pomocou umiernenosti a cnostného života alebo cestou neresti. V širšom slova zmysle jednou z takýchto „kontrol“ je aj demografická revolúcia.

Klasická teória demografického prechodu

Pojem *demografická revolúcia* (*révolution démographique*) alebo, čo budeme používať ako synonymá, *demografický prechod* (*demographic transition*) zaviedol roku 1934 A. Landry a neskôr Notestein (1945) na označenie súboru demografických zmien, spojených s prechodom od vysokej úrovne úmrtnosti a pôrodnosti k ich nízkej úrovni. Vo všeobecnosti pod demografickou revolúciou možno rozumieť radikálnu premenu charakteru demografickej reprodukcie, predovšetkým v oblasti pôrodnosti, úmrtnosti a vekovej štruktúry. V užšom zmysle je to prechod z jedného rovnovážneho stavu do druhého, pričom v skutočnosti ide spravidla o dynamickú rovnováhu (t.j. skôr stabilný ako stacionárny stav). Počas tohoto prechodu dochádza k prudkému nárastu počtu obyvateľstva (pozri aj Pavlík et al. 1986, Mládek 1992, Kirk 1996, van de Kaa 1996).

Podrobnejšia analýza umožňuje rozdeliť demografickú revolúciu do niekoľkých fáz. Podľa teórie demografického cyklu prvú fázu charakterizujú vysoké hrubé miery úmrtnosti a pôrodnosti, pričom obe majú dosť veľké výkyvy. Prírastok je nízky a je určený predovšetkým úrovňou úmrtnosti. V druhej fáze dochádza k poklesu hrubej miery úmrtnosti, pričom pôrodnosť sa zotrvačnosťou udržiava na približne rovnakej úrovni. V tretej fáze začína klesať aj pôrodnosť, no vďaka veľkému rozdielu je prirodzený prírastok vysoký a veľkosť populácie rýchlo rastie, čo sa javí ako *populačná explózia*. Vo štvrtnej fáze sa hrubá miera úmrtnosti stabilizuje, pokles pôrodnosti sa zrýchľuje. Prírastok obyvateľstva sa znižuje. V poslednej piatej fáze sa hrubé miery úmrtnosti i pôrodnosti stabilizujú na pomerne nízkej úrovni, prirodzený prírastok je nízky a počet obyvateľov opäť stagnuje, avšak pri vyššom celkovom počte obyvateľov (pozri Mládek 1992). Na začiatku demografickej revolúcie je hrubá miera úmrtnosti i pôrodnosti približne 40 až 50 ‰ a podľa priebehu počiatočných fáz sa zvykne hovoriť o francúzskom, anglickom alebo mexicko-japonskom type (Pavlík 1964). Čím je oneskorenie medzi začiatkom poklesu úmrtnosti a poklesom pôrodnosti väčšie, tým väčší je prírastok obyvateľstva.

V európskej histórii demografická revolúcia prebehla paralelne s priemyselnou revolúciou. V západnej Európe začala jej druhá fáza približne v polovici XVIII. storočia. Nie je celkom jasné, či úmrtnosť klesla vďaka priemyselnému pokroku alebo priemyselný pokrok bol dôsledkom zníženej úmrtnosti. Faktom však zostáva, že v tom období bolo v Európe menej pustošivých vojen. Morové epidémie sa po roku 1670 náhle stratili. Rozvoj dopravy okrem nových objavov poskytol Európe aj nové územia vhodné ako kolónie pre populačné prebytky, a predovšetkým priniesol zo zámoria nové potraviny (zemiaky, kukurica) s odlišným vegetačným obdobím ako tradičné obilniny. Vďaka nim po jednej neúrode už nemusel nasledovať hladomor. Dĺžka života sa

predĺžila aj vďaka pokroku v medicíne a verejnej hygiene. Pokles úmrtnosti a rozvoj manufaktúr viedli k zvýšenej produktivite práce a následne k uvoľneniu pracovnej sily pre nové výrobné odvetvia. V polovici XVIII. storočia následkom zníženej úmrtnosti začína počet obyvateľov v európskych krajinách prudko narastať. Tento nárast sa s príchodom XX. storočia utlmil, dvakrát bol prerušený počas prvej svetovej vojny a svetovej hospodárskej krízy v 30. rokoch, no definitívne skončil až v druhej polovici XX. storočia. Preto sa koniec demografickej revolúcie v západnej Európe kladie spravidla okolo roku 1900, no sú dôvody aj pre iné datovanie.

Na Slovensku začala demografická revolúcia približne v polovici XIX. stor., teda asi o storočie neskôr ako v najvyspelejších častiach Európy. Ako však možno vyčítať z vekovej pyramídy z prvej polovice XX. stor., zmeny sa zintenzívnili až okolo r. 1890. Počínajúc touto generáciou totiž mení veková pyramída svoj tvar na výrazne progresívny. V rozvojových krajinách demografická revolúcia začala až po druhej svetovej vojne, avšak nie ako súčasť priemyselnej revolúcie, ale v dôsledku importovaných zmien v zdravotníctve, technike a v štýle života.

Obdobie znižovania pôrodnosti

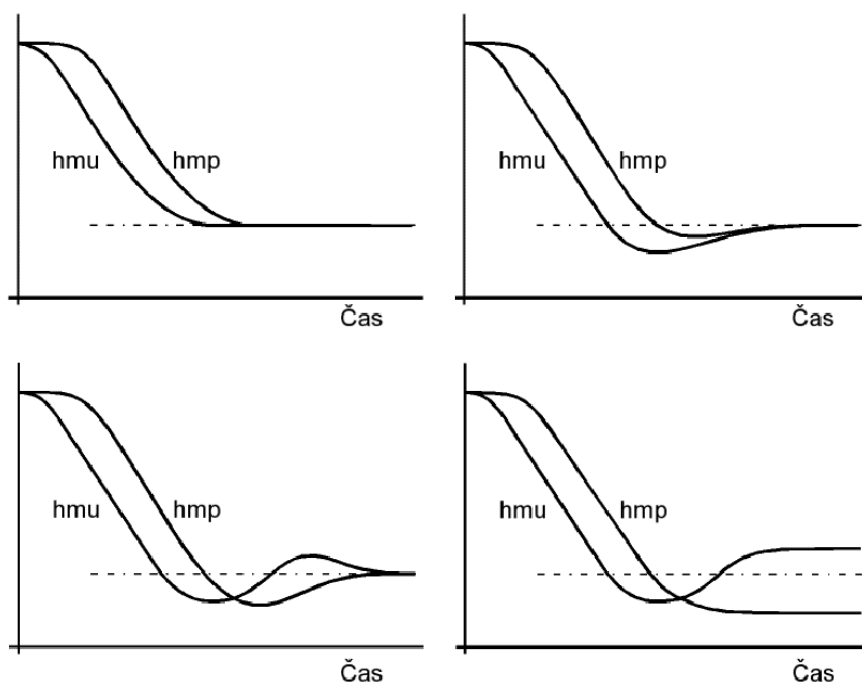
Počas priemyselnej revolúcie došlo k zmene spôsobu výroby a vďaka tomu i k zmene vo vnútri rodiny. Kým v poľnohospodárskej rodine na získavanie prostriedkov obživy sa podieľali okrem malých detí prakticky všetci členovia domácnosti, v robotníckej či úradníckej rodine živobytie zabezpečuje muž prácou za peniaze mimo domu. Klesá vplyv širšej rodiny, dieťa sa z pomocníka v gazdovstve mení na ekonomickú záťaž. Štátni zamestnanci, ktorí v tomto čase predstavujú už nezanedbateľnú spoločenskú vrstvu a majú zabezpečený štátny starobný dôchodok, majú menšie rodiny ako roľníci.

Zatiaľ čo príčiny predĺžovania života a znižovania úmrtnosti počas demografickej revolúcie sú zrejmé, vysvetlenie následného poklesu pôrodnosti nie je jednoznačné. Často sa hovorí o minulých storočiach ako o období neregulovanej plodnosti, potom by však nebol možný demografický prechod. Zrejme pôrodnosť možno regulovať aj bez modernej antikoncepcie metódami, ktoré boli známe už oddávna. Patrí medzi ne odkladanie sobášov, celibát, aj Malthusom spomínaná umiernenosť a cnostný život, prirodzené a tradičné metódy. K tomu pristúpili i ľudovými praktikami vyvolaný samovoľný potrat alebo dokonca pokútny potrat. Prostriedky na obmedzenie plodnosti, hoci nie všetky spoľahlivé, existovali. Aké mohli byť dôvody? Jestvuje viacero teórií o faktoroch pôrodnosti, ich prehľad udáva možno nájsť v kap. 2.XXX (pozri tiež Andorka 1978, Becker 1991, van de Kaa 1996, Pastor 1997, Matulník 1998). Každá z nich vysvetľuje určité aspekty fertilného správania, univerzálna jednotliaca teória však doteraz neexistuje. Impulzom na zníženie plodnosti resp. zníženie očakávaného počtu detí mohlo byť zníženie dojčenskej úmrtnosti (na reprodukciu zrazu stačí menej detí), snaha o väčší spoločenský postup, nárast očakávaní, náhle zhoršenie ekonomickej situácie. Je otázne, čo by malo byť impulzom k zastaveniu poklesu plodnosti na konci demografickej revolúcie.

Záverečné fázy demografického prechodu

Na Obr. 2.1. je zobrazených niekoľko možných priebehov záveru demografickej revolúcie (Pastor 1997). Priebeh demografického cyklu podľa klasickej teórie sa obvykle zobrazuje prvým zo štvorice grafov. V skutočnosti je však takýto vývoj málo

pravdepodobný. Akonáhle sa totiž zníži úmrtnosť v predreprodukčnom veku, zmení sa veková štruktúra, populácia omladne. Vďaka tomu hrubá miera úmrtnosti hmu bude menšia ako hmu^* , kde $hmu^* = 1/e_0$ (tabuľková alebo rovnovážna hmu) je hrubá miera úmrtnosti zodpovedajúca ekvivalentnej stacionárnej populácii a e_0 je stredná dĺžka života pri narodení pre obe pohlavia. Hrubá miera úmrtnosti dosiahne svoje minimum vtedy, keď sa predlžovanie strednej dĺžky života zastaví (na Slovensku okolo r. 1960). Odvtedy hrubá miera úmrtnosti stúpa, a to nie ako dôsledok zhoršovania zdravotných pomerov, ale v rámci stabilizácie vekovej štruktúry. Je napríklad známe, že v rozvojových krajinách Afriky je hrubá miera úmrtnosti spravidla nižšia ako vo vyspelých európskych štátoch.

Obr. 2.1. Možné priebehy záveru demografickej revolúcie

Ak sa napr. po prudkom poklese úhrnnej plodnosti čistá miera reprodukcie $\check{C}MR$ zastaví na hodnote 1, vďaka "mladej" vekovej štruktúre bude prirodzený prírastok kladný ($hmp > hmu$) ešte niekoľko desiatok rokov. V závere demografickej revolúcie je prirodzený prírastok kladný i pri nedostatočnej plodnosti. Vyrovnanie hrubých mier pôrodnosti a úmrtnosti možno dosiahnuť len pozvoľným poklesom trvajúcim aspoň pol storočia, alebo tak, že čistá miera reprodukcie klesne na obdobie niekoľko desiatok rokov pod záchovnú úroveň. Počas tohoto obdobia sú obe hrubé miery (pôrodnosti i úmrtnosti) značne pod úrovňou rovnovážnej hrubej miery úmrtnosti, ktorá pre európske populácie je okolo 12 - 14 ‰. Veková štruktúra vykazuje „nadpočetnú“ strednú generáciu. Približne v tomto štádiu sa nachádza aj Slovensko. Aby sa na konci demografického prechodu veková štruktúra stabilizovala, musí čistá miera reprodukcie opäť vzrásť na hodnotu 1. Ak obyvateľstvo nedostane vhodný signál a nebude mať vhodný motív na zvýšenie plodnosti, pokles pôrodnosti sa zastaví na hodnotách pod záchovnou úrovňou, čo bude mať za následok trvalý úbytok obyvateľstva (štvrtý scenár na obr. 2.1), ak ho nenahradí imigrácia. V európskej histórii záver demografickej revolúcie mal dramatický priebeh, ba viacerí demografi ho považujú za nový fenomén.

Holandský demograf van de Kaa (1987) navrhol preň pomenovanie *druhý demografický prechod* (second demographic transition) resp. *druhá demografická revolúcia* (čo používame ako synonymá). V článku (Kaa 1999) ako hranicu medzi prvou a druhou demografickou revolúciou označuje moment, keď po poklese prirodzeného prírastku sa saldo zahraničnej migrácie mení zo záporného na kladné. Známy americký sociológ F. Fukuyama (2000) používa pre toto štádium ešte expresívnejší názov *veľký rozvrat* (*great disruption*).

Druhá demografická revolúcia.

Súčasný populačný vývoj v Európe si vyslúžil osobitné pomenovanie nie preto, že pôrodnosť klesá, ani preto, že je pod záchovnou úrovňou, ale preto, že znamená ozajstnú revolúciu vzorcov demografického správania (van de Kaa 1987, 1996, 1998, Pastor 1998 ai.). Pod druhou demografickou revolúciou sa rozumie komplex zmien v správaní a hodnotovom systéme populácie, ktoré nadhodnocujú individualizmus a osobnú slobodu, oslabujú funkciu manželstva a rodiny a redukujú pôrodnosť na úroveň nezaručujúcu sebareprodukciu populácie. Aby sa mohla spontánne uskutočniť taká veľká spoločenská zmena, sú potrebné tri veci: kultúrne *prostredie*, ktoré pociťuje danú zmenu ako pozitívnu a usmerňuje ju, *prostriedky* na dosiahnutie tejto zmeny, a *impulz*, ktorý pomôže prekonať zotrvačnosť v správaní a odštartovať túto zmenu.

Kultúrne prostredie pre druhú demografickú revolúciu bolo ovplyvňované doznievajúcim povojnovým baby-boomom a ohlasovanou populačnou explóziou. Najmä vďaka rôznym ekologickým iniciatívam zo začiatku 70. rokov sa i v Európe za zodpovedný postoj začalo považovať obmedzovanie plodnosti. Súčasne sa začali prejavovať protipopulačne pôsobiace ideové zmeny v povojnovej Európe: väčšia emancipácia žien, zdôrazňovanie individuálnych ľudských práv, možnosť zvyšovania životného štandardu plynúca z technického pokroku.

Prostriedkom na uskutočnenie druhej demografickej revolúcie sa stala účinná hormonálna antikoncepcia. Pôvodne mala pomôcť mnohým rodinám, veľmi rýchlo sa však ukázalo, že umožňuje nové reprodukčné správanie. Nové vzory správania sa rýchlo (rýchlejšie ako samotná antikoncepcia) rozšírili spôsobom, ktorý sa na základe analógie s fyzikou nazýva difúziou inovácií. Toto šírenie významne urýchlili nové masovokomunikačné prostriedky, v tom čase najmä len nedávno vynájdená televízia.

Druhá demografická revolúcia začala v západnej Európe v polovici 60. rokov XX. storočia sexuálnou revolúciou hneď po rozšírení hormonálnej antikoncepcie. V demokratických krajinách protestantského severu nepotrebovala iný impulz, niekde bola sprevádzaná študentskými nepokojmi (Francúzsko, Nemecko, USA). Na východe a juhu Európy bránili jej šíreniu jednak diktátorské režimy, jednak tradície a autorita katolíckej cirkvi. Určitú rolu zrejme zohrali aj jazykové rozdiely. Hranica politických blokov tvorila zároveň hranicu medzi modelmi demografického správania. Pád diktatúr znamenal aj pád starého modelu demografického správania začiatkom 80. rokov v Španielsku a Portugalsku a začiatkom 90. rokov v bývalom východnom bloku. Spolu s politickými, ekonomickými a ideovými vzormi boli zo západu prevzaté aj vzory reprodukčného správania. V podmienkach východnej Európy vrátane Slovenska medzi priame impulzy patria aj ekonomické šoky.

Postupnosť krokov druhej demografickej revolúcie

Zmeny demografického správania neprebehli izolovane, ale takmer paralelne v okolitých krajinách a ako postupne zreťazené, keď často jedna zmena bola príčinou

d'alšej. Nižšie je uvedená postupnosť zmien, ktorú ako typickú pre druhú demografickú revolúciu publikoval van de Kaa (1998). Podľa neho jednotlivé krajiny a jednotlivé populácie sa líšia od seba len tým, kedy túto postupnosť nastúpili a súčasným miestom v tejto postupnosti. Postupnosť krokov je nasledovná:

1. Pokles úhrnnej plodnosti, pokles plodnosti vo vyššom veku, pokles pôrodov vyššieho poradia
2. Úbytok predmanželských tehotenstiev a "vynútených" manželstiev
3. Nakrátko pokles priemerného veku pri 1. sobáši
4. Odklad pôrodov v manželstve, klesá plodnosť mladých žien, pôrodnosť nižšieho poradia, ďalší pokles úhrnnej plodnosti
5. Nárast počtu súdnych odlúk a rozvodov
6. Odkladanie sobášov je nahradené predmanželskými kohabitáciami, nárast veku pri prvom sobáši
7. Kohabitácie sú stále populárnejšie, odklad sobáša až do tehotenstva nevesty, nárast počtu predmanželských pôrodov, nárast veku pri prvom pôrode
8. Legislatívne povolenie sterilizácie a potratu ďalej redukuje nechcenú plodnosť, plodnosť v okrajových vekových skupinách naďalej klesá
9. Kohabitácie získavajú ďalšiu podporu, preferované aj u ovdovených a rozvedených
10. Kohabitácie sú čoraz viac alternatívou sobáša, mimomanželská plodnosť narastá
11. Úhrnná plodnosť sa stabilizuje na nízkej úrovni
12. Úhrnná plodnosť mierne rastie vďaka realizácii časti odložených pôrodov, nárast pôrodov nižšieho poradia vo vyššom reprodukčnom veku
13. Nie všetky odložené pôrody sa zrealizujú
14. "Dobrovoľná" bezdetnosť sa stáva čoraz viac významnou
15. Konečná (kohortná) plodnosť sa stabilizuje pod záchovnou úrovňou

Van de Kaa poukazuje na paradox, že rozšírenie účinnej hormonálnej antikoncepcie viedlo k zvýšeniu počtu mimomanželsky narodených detí (van de Kaa, 1996). Iným paradoxom je, že rozšírenie hormonálnej antikoncepcie viedlo navzdory očakávaniam nie k zníženiu, ale k zvýšeniu počtu ilegálnych potratov, takže vo väčšine západoeurópskych štátov museli byť v 70. rokoch legalizované (krok 8).

Ukazuje sa, že napriek mnohým spoločným znakom demografických zmien v Európe táto postupnosť nie je univerzálna. Ak aj odhliadneme od toho, že v USA alebo Japonsku príslušné zmeny majú iný priebeh, už teraz treba odlíšiť severný a západný typ druhej demografickej revolúcie od juhoeurópskeho typu, kde kohabitácie nedosahujú ani zďaleka takú mieru ako v severnej Európe a asi ani nedosiahnu.

Vo východnej Európe (do ktorej v tomto členení patrí aj Slovensko) druhá demografická revolúcia začala po politických zmenách v 90. rokoch a má aj iné poradie krokov. Ôsmy krok (legalizácia potratov) bol v celom sovietskom bloku realizovaný ako prvý, a to s veľkým predstihom ešte na konci 50. rokov (s výnimkou NDR a Albánska). V dôsledku toho bol menší dopyt po antikoncepcii aj v dobe, keď už bola bežne dostupná, a to zasa bolo dôvodom, prečo pôrodnosť po legalizácii potratov neklesla až do takej miery ako v západnej Európe. Legalizácia interrupcií aj u nás pôsobila uvoľňujúco na sexuálnu morálku, vďaka čomu sa v 60. až 80. rokoch postupne znižoval priemerný vek sexuálneho debutu a priemerný sobášny vek, čo je krok 3 podľa van de Kaa. Paradoxne, tlak na znižovanie potratovosti po politickej zmene 1989 mal za následok zvýšený dopyt po antikoncepcii a ten zas, spolu s ekonomickými ťažkosťami a westernizáciou (importovanými kultúrnymi vplyvmi) mal za následok liberalizáciu

sexuálnej morálky a pokles pôrodnosti. Významné rozšírenie hormonálnej antikoncepcie nastáva v SR až po r. 1996, t.j. po spoplatnení interrupcií (Pastor 2001).

Zvyšovanie sobášneho veku (krok 6) vyvolávalo nádej, že sa tak podarí znížiť rozvodovosť. Nestalo sa tak a zrejme ani nestane, a to preto, že najnižšiu pravdepodobnosť rozvodu majú nevesty vo veku 20-24 rokov (ženisi asi o 3 roky starší) a so zvyšovaním sobášneho veku pravdepodobnosť rozvodu neklesá, ale pomaly rastie (Pastor 2003). Zvyšovanie sobášneho veku vedie tiež k zníženiu počtu vydatých žien vo veku najvyššej plodnosti, čo má za následok rapidne zníženie počtu detí narodených v manželstve a nárast počtu detí narodených mimo manželstva.

Medzi dôsledky druhej demografickej revolúcie prirodzene patrí aj starnutie populácie, úbytok obyvateľstva, nárast počtu imigrantov, relatívny nárast počtu jednočlenných domácností a neúplných rodín.

Hodnotové zmeny

Hodnotové zmeny v oblasti reprodukcie a rodiny predstavujú podstatnú súčasť druhej demografickej revolúcie. Udiali sa postupne ako reakcia na zmenu správania. Rozšírenie hormonálnej antikoncepcie takmer okamžite vyvolalo sexuálnu revolúciu a zmenu morálnych noriem. Tradičná morálka, podriaďujúca sexualitu určitým obmedzeniam, bola nahradená uvoľnenou, permissívnou sexualitou. Dobrý obraz o týchto zmenách v prostredí USA poskytuje Hobcraft (1996). Zatiaľ čo r. 1965 si okolo 67 % Američanov do 30 rokov myslelo, že predmanželský sex je niečo nesprávne, po zavedení antikoncepcie r. 1972 si to myslelo už iba okolo 22 %. O nevere si to myslelo predtým vyše 80 %, potom už iba 44 % mužov a 64 % žien. Tieto zmeny v morálke našli už v 60. rokoch odraz aj vo východnej Európe v znižovaní veku sexuálneho debutu a prvého tehotenstva a v náraste rozvodovosti a potratovosti. Po politických zmenách r. 1989 sa zmeny v sexuálnej morálke šírili ďalej, i keď nie rovnako vo všetkých skupinách obyvateľstva. Priebeh týchto zmien je predmetom viacerých prebiehajúcich výskumov.

Spoločenská akceptácia kohabitácií (najmä bezdetných párov) po r. 1990 rýchlo pokročila aj na Slovensku. (Piscová 2002, Matulník et al. 2003). Na rozdiel od západnej Európy, kohabitácia je vnímaná skôr ako príprava na manželstvo. Dlhodobé kohabitácie ako alternatíva manželstva sú na Slovensku stále pomerne zriedkavé a sú rozšírené najmä medzi Rómami, ľuďmi s nižším vzdelaním a bez vyznania. (Mládek a Širočková 2004). Podobná situácia je aj v Českej republike a v Maďarsku. (Hamplová 2003, Spéder 2005). Pomerne veľkú zotrvačnosť vykazuje hodnotenie manželstva a rodiny. Na Slovensku a podobne v ďalších východoeurópskych a juhoeurópskych krajinách hodnota rodiny ešte stále patrí na prvé miesto, manželstvo za zastaralú inštitúciu považuje pomerne malá časť populácie. V západnej a severnej Európe, kde druhá demografická revolúcia prebehla už pred 40 rokmi, je erózia týchto hodnôt omnoho pokročilejšia (van de Kaa 1998).

Najstabilnejšou hodnotou v oblasti rodinného správania je rodičovstvo. Prieskumy prakticky vo všetkých európskych krajinách ukazujú, že Európania majú menej detí ako by chceli mať. Zatiaľ čo realizovaná úhrnná plodnosť dosahuje v jednotlivých krajinách asi 60 - 90 % záchovnej úrovne, zamýšľaná plodnosť stačí na jednoduchú reprodukciu a ideálna plodnosť prakticky vo všetkých štátoch Európy je nad 2,1 - 2,5 detí na ženu (van de Kaa 1998). Najnovšie prieskumy z Nemecka však signalizujú možnú zmenu. Zistená ideálna plodnosť 1,7 by mohla znamenať, že respondenti narodení po začiatku druhej demografickej revolúcie si viacdennú rodinu

ani nevedia predstaviť. Je teda možné, že v budúcnosti bude postoj Európanov k rodine ešte viac poznamenaný ideovými zmenami.

Ideové dôsledky

Hoci druhú demografickú revolúciu predchádzal určitý posun v hodnotách po 2. svetovej vojne, ako napr. väčšia emancipácia a ekonomická samostatnosť žien, poukazovanie na ľudské práva, treba zdôrazniť, že hlavné ideové zmeny sú nie jej príčinou, ale produktom. „Čo odlišuje prvý demografický prechod od druhého je nadhodnocovanie sebarealizácie, osobnej slobodnej voľby, osobného rozvoja a životného štýlu a emancipácie ...” (van de Kaa 1996). Druhá demografická revolúcia je nesená ideovými zmenami, ktoré sama vyvolala.

Podľa van de Kaa (1998) s druhou demografickou revolúciou nastupuje obdobie postmoderny. Postmoderné zmýšľanie neuznáva autority a veľké pravdy, hlása toleranciu, relativizmus a individualizmus. Nárast postmoderného zmýšľania možno badať aj u nás (Piscová 2002, Matulník et al. 2003). V postkomunistických krajinách bol urýchlenný tým, že individualizmus sa ponúkal ako jediná alternatíva voči odmietnutému kolektivismu. Individualizmus stavia do popredia vlastné ambície, kariéru, sebarealizáciu. Pred druhou demografickou revolúciou sa za morálne považovalo robiť všetko pre dobro svojej rodiny a svojich detí (king-child), kontrola pôrodnosti však umožnila podriadiť rodinný život osobným ambíciám mimo rodiny. Nárast individualizmu však znamená pokles sociálneho kapitálu, ktorý je potrebný na zabezpečenie riadneho chodu spoločnosti (Fukuyama 2000).

Individualizmus súvisí s novým ponímaním ľudských práv. Postmoderné chápanie týchto práv nemá veľa spoločné s ich pôvodnou ideou. Kým vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv z roku 1949 sa hovorí o *prirodzených* právach, ktoré sú vyvážené povinnosťami, dnes sa na pôde medzinárodných inštitúcií definujú *nové* práva, pričom povinnosti sa nespomínajú. Osobitný interpretačný posun zaznamenali tzv. reprodukčné práva, ktorými sa ospravedlňuje nové demografické správanie spôsobom, aký by prv nebol mysliteľný.

Ďalšou ideovou zmenou v súvislosti s druhou demografickou revolúciou je nárast emancipácie žien a feminizmu. Má sa za to, že rast ženskej emancipácie vedie k väčšej orientácii žien mimo hranice vlastnej rodiny a tak k zníženiu pôrodnosti (pozri McDonald 2002). Preto sa podpora ženskej emancipácie (*empowerment of women*) udáva ako jedno z hlavných opatrení na spomalenie populačného rastu aj v dokumentoch populačných konferencií OSN. Na druhej strane, nárast feminizmu je nie len príčinou, ale aj dôsledkom demografických zmien. Antikoncepcia totiž nielenže umožnila ženám správať sa nezávislejšie, ale ich k tomu aj núti tým, že rozkladá tradičnú rodinu ako sociálne a ekonomické zázemie pre ženu (Fukuyama 2000, Pastor 2004).

Často sa medzi príčinami druhej demografickej revolúcie udáva sekularizácia. Aj tu je pôsobenie obojsmerné, pretože zmeny v reprodukčnom správaní často urýchlujú sekularizáciu. Mladí ľudia sa často pod vplyvom prostredia správajú v rozpore s náukou cirkvi, ku ktorej sa hlásia (napr. Matulník et al. 2003) a tak sa od nej vzdávajú. Niekedy majú možnosť vrátiť sa, inokedy však zaujmú obrannú pozíciu a kresťanstvo odmietnu. Navyše, v rozpadnutých a nefunkčných rodinách nefunguje ani odovzdávanie náboženských tradícií.

Ďalšie spoločenské dôsledky a súvislosti

Nedávne demografické zmeny prinášajú zo sebou množstvo ďalších dôsledkov. Podľa Fukuyamu (2000) sú súčasťou prechodu z industriálnej do informačnej spoločnosti a sú späté so znižovaním sociálneho kapitálu spoločnosti. To sa prejavuje nielen rozkladom rodiny a stratou dôvery v inštitúcie, ale aj nárastom kriminality a toxikománie. Nezaujím o trvalý partnerský vzťah a narastajúca promiskuita má za následok zvýšený výskyt pohlavných chorôb a hlavne epidémiu AIDS, ktorá od 80. rokov XX. storočia nadobudla celosvetové rozmery práve ako priamy následok sexuálnej revolúcie.

Najčastejšie sa v tejto súvislosti spomínajú ekonomické dôsledky. Zatiaľ čo pokles sobášnosti a pôrodnosti z krátkodobého hľadiska znamená úsporu verejných výdavkov (na podporu mladých rodín, školstvo, byty,...), už o dve generácie sa prejaví dôsledky populačného starnutia, ktoré znamená nápor na verejné výdavky štátu, hlavne zdravotníctvo, a pokles reálnych dôchodkov. Dôchodková reforma je nevyhnutná, no ani ona nebude môcť zabrániť nárastu hodnoty práce a poklesu ceny peňazí.

Politické dôsledky sa prejaví na rôznych úrovniach. Do popredia sa dostane migračná politika, vzťahy k migrantom a krajinám ich pôvodu. Významné dôsledky sa prejaví v zahraničnej politike. Stret tradičnej a novej individualistickej kultúry vyvoláva napätie, ktorý môže vyústiť až do konfliktu civilizácií. V týchto súvislostiach štúdium zákonitostí druhej demografickej revolúcie a alternatív jej priebehu nadobúda kľúčový význam pre teóriu i pre prax.

Publikované ako:

Marenčáková, J., Pastor, K.: Kap. 2.2. Časová diferencovanosť prirodzeného pohybu obyvateľstva. In: Mládek, J. Kusendová, D., Marenčáková, J., Podolák, P., Vaňo, B.: Demografická analýza Slovenska. Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava 2006.

Ivan Šimko: Demografická dráma dnešného sveta (Úvod do diskusie)

Vážení priatelia,

naše skúmanie potenciálu kresťanstvom inšpirovanej politiky pokračuje treťou veľkou témou. Nie je to téma, ktorou sa v demokratických štátoch vyhrávajú voľby. Napriek tomu, to však je pre politickú realitu, ktorá nám už klope na dvere, z mnohých aspektov téma určujúca. Ide o demografický vývoj.

Názov dnešného seminára vyjadruje tri jeho aspekty. Vymieranie, preľudnenie a drámu. Myslím, že to v histórii ľudstva nie je po prvý krát. Vyspelé ľudské spoločnosti na tej najprirodzenejšej, najživočišnejšej úrovni často postupom času degenerovali, a napriek tomu zaberali z obmedzených zdrojov bohatstva neporovnateľne stále viac, ako primitívnejšie, ale v biologickom zmysle slova, oveľa prirodzenejšie sa správajúcejšie kmene. To celkom logicky viedlo ku konfliktom, k dráme. To, čo je ale celkom nové, je globálny charakter tohto procesu. Kedysi sa to dialo na úrovni regiónov, maximálne kontinentov. Dnes sa demografická dráma stala globálnym dejom zasahujúcim celú ľudskú rodinu. Jej priebeh a výsledky ovplyvnia budúci život na celom svete.

Tento celkový pohľad nesmieme stratiť z pozornosti. Asi ho my zo Slovenska veľmi nedokážeme ovplyvniť v tomto globálnom rozsahu, ale musíme sa pripraviť na to, čo z neho i pre náš život vyplynie. V konfrontácii, keď sa už rozpúta, a nech má akúkoľvek podobu, si vodcovia chudobnejších národov uvedomujú, že nemajú dostatočnú vojenskú ani ekonomickú silu, aby si ňou vynútili lepšie živobytie. Ale majú niečo iné: dokážu tých bohatších prečísliť. Príbeh Kosova je v tom signifikantným

príkladom. Turecký prezident Erdogan o tom napokon celkom nepokryte hovorí, keď vyzýva Turkov, žijúcich v štátoch Európskej únie, aby mali veľa detí.

Hlavnú pozornosť by sme však mali venovať demografickému vývoju u nás, na Slovensku. Bez ohľadu na to, čo pre nás znamenajú veľké procesy, týkajúce sa celej našej civilizácie a i celého sveta.

Akú budúcnosť môže očakávať národ, v ktorom zomiera viac ľudí ako sa narodí? Národ, čo starne? A navyše národ, v ktorom sa i v jeho vnútri odzrkadľuje protismernosť, typická pre celé ľudstvo: viac detí i u nás majú spravidla tí najjednoduchší a najchudobnejší. Môžeme dopĺňať chýbajúce prírastky zvonka? Prečo sa potom inštinktívne tí istí ľudia, čo sa bránia mať viac detí, bránia prijať imigrantov? To sú tvrdé otázky, ktoré nám kladie doba.

Zámerom tohto semináru nie je nad nimi lamentovať. Ale nesmieme zavierať oči, že tu sú. A nesmieme si robiť ilúzie, že realita, ktorá ich kladie, môže zostať bez následkov na kvalitu nášho života v budúcnosti. Politika, ktorej ide o víziu dôstojného života by v tejto súvislosti mala, podľa môjho názoru, uvažovať tromi smermi.

Po prvé, mala by hľadať nástroje, ktoré by pomáhali zmierniť nepriaznivú dynamiku demografického vývoja. A to predovšetkým také, ktoré povzbudia mladých ľudí, aby mali deti.

Demokratická politika musí rešpektovať, že toto rozhodnutie je výlučne súkromným rozhodnutím budúcich rodičov. Akékoľvek zasahovanie do tejto slobody zo strany štátu, je neprijateľné. Ale štát môže vytvárať podmienky, ktoré budú pre prijímanie nového života, priateľskejšie. A nie sú to len ekonomické podmienky. Je to aj o cieľavedomom budovaní nového kultúrneho ideálu spoločnosti, ktorá sa potrebuje neustále regenerovať, a preto musí prijímať dieťa ako svoju budúcnosť.

Kresťanskí demokrati toto tradične robia, ale je potrebné, aby sme prekonalí istú skostnatenosť a dogmatický prístup k tejto téme. Vo chvíli, keď kresťanský demokrat začne hovoriť o práve na život, o veľkom dare, ktorým nový život je, v tej chvíli ho jeho politickí rivali, a často i zbytok spoločnosti, obvinia, že chce siahnuť na právo ženy, aby si mohla riešiť zložitú životnú situáciu, do ktorej sa dostala svojim tehotenstvom. A my sa do tejto politickej slučky s pravdepodobnosťou, ktorá hraničí s istotou, vždy necháme chytiť. Zrazu sa od radosti z nového života dostávame ku polemike o tom, či žena na to právo má alebo nemá, k zákazom, dakedy i ku kriminalizácii a inkvizičnému videniu sveta. Berie nám to hlasy, ale čo je horšie, nedokážeme sa v tejto neúčinnnej polemike potom dostatočne sústrediť na hľadanie účinných nástrojov, ktoré by nezakazovali a neprikazovali, ale hlavne povzbudzovali mladých ľudí slobodne sa pre nový život rozhodovať.

Propopulačné opatrenia nie sú všemocné, ale netreba na ne rezignovať. Účinné sa ukázali vo Francúzsku, u nás azda za Husáka, máme samozrejme milión výhrad voči iným aspektom jeho politiky, ale to, čo bolo dobré, s týmito výhradami nevyhadzujeme! Viem, že demografický vývoj sa nedá vrátiť tam, kde bol kedysi, za úplne iných materiálnych podmienok a za úplne iného mentálneho a duchovného nastavenia. Niečo je potrebné s pokorou aj prijať. Veľa je potrebné s pokorou prijať. Ale nie rezignovane. Vždy je možné aspoň čosi proti trendu, ktorý nás valcuje, robiť. Proti trendu, ktorý vnímame, ako zlý, nie z dogmatických dôvodov, ale preto, lebo prinesie zlé následky. Proti trendu, ktorý v mene súčasných výhod, či pohodlnosti,

povedie k ohrozeniu dôstojného života našich detí a vnukov, alebo dokonca ku katastrofe.

Často si pri takýchto osudových úvahách spomeniem na slová Solženicina, ktorý po návrate z exilu do príšerných ruských pomerov upozorňoval, že treba zachrániť dušu ľudu a zachráni sa všetko. „...duch je schopný zmeniť smer akéhokoľvek, i toho najzhubnejšieho procesu. Odvedie od samého okraja priepasti...“ A takýto nový duch je potrebný i v konfrontácii s nebezpečným demografickým vývojom. Tu treba hľadať nielen ekonomické nástroje, ale i slová a ideály, ktoré povzbudia hlavne mladých ľudí. Všetci využívame úžasné výdobytky civilizácie, do ktorej sme sa po páde komunizmu vrátili. A máme zároveň i zodpovednosť za to, aby sme ich rozmnožovali a odovzdávali ďalším pokoleniam. Parafrazujúc citovaného ruského spisovateľa a filozofa: Je to „...majetkom desiatok generácií pred nami i po nás. Predsa sa nestaneme tou generáciou, ktorá by ich všetky zradila!“ (Alexander Solženicyn: „Rusko v troskách“, Rybka Publishers, Praha 1999, str.190,191)

Po druhé, realistická vízia sa nesmie upínať osudovo iba k jednému možnému vývoju. Je potrebné urobiť všetko čo sa len dá na ozdravenie demografického vývoja. A som presvedčený, že to situáciu zlepší. Ale musíme mať v zálohe i scenár, čo budeme robiť, keď sa to nepodarí. Alebo ak sa nám to nebude dariť v tom rozsahu, ako by sme si želali. Okrem toho, ani viac detí, celkom nezastaví jav, ktorý nazývame starnutím populácie. Ten je predsa dôsledkom aj pozitívneho trendu predlžovania priemernej dĺžky ľudského života. Čoraz viac ľudí bude v poproduktívnom veku, a to aj ak sa bude ročne rodiť viac detí, ako v tom istom roku ľudí umrie. Bude potrebné dosť zásadne zmeniť parametre našich poisťných systémov, zabezpečujúcich zdravý a dôstojný život všetkých ľudí, aj starých, nevládných a chorých. Alebo zmeniť tieto systémy a nahradiť ich čímsi novým, ale ľudsky prijateľným.

Toto je výzva pre našu intelektuálnu tvorivosť a pre našu politickú odvahu jej výsledky presadzovať. Zatiaľ ideme tou najprimitívnejšou cestou drobných zmien v parametroch systému. Posúvame odchod do dôchodku, napríklad. Ale čochvíľa to nebude stačiť.

Tretím smerom, ktorý by sme mali orientovať naše uvažovanie o demografickom vývoji, je naša rodinná politika. Myslím si, že zameranie politiky KDH na rodinu bolo správne, a to napriek tomu, že v tých ostatných voľbách strana neuspela. Iste to nebolo preto. Na rodinu sa zameriaval už Adenauer, a ten s tým voľby vyhrával. Rodina je základnou jednotkou spoločnosti, je bránou pre nový život a zasluhuje si preto maximálnu pozornosť každej politickej vízie, čo hľadá dôstojné podmienky pre život človeka. A demografického vývoja sa dotýka celkom zásadným, povedal by som až biologicky živočíšnym spôsobom.

I tu máme, kresťanskí demokrati, v ceste nebezpečnú ideologizujúcu nástrahu. A tou sú homosexuálne partnerstvá. Možno ich je dnes viac, iste boli aj v minulosti, teraz sa však nemusia skrývať, mnohí im dávajú nepatričnú publicitu. Čiastočne preto, aby si liečili komplex, čiastočne aj preto, aby takéto spolužitie prezentovali ako jednu z alternatív ľudského spolužitia. Ani tu by sme sa nemali nechať lacno nachytať. Zo strany našich politických rivalov, ale ani zo strany našich dogmatických legalistov. Nepotrebujeme sa pred nikým osvedčovať ako krížová výprava proti formám spolužitia ľudí, ktoré nikdy nezažnú nový život. Nepotrebujeme „kulturkampť“, ktorý nám uberá

hlasy, vykresľuje nás ako tých, čo iba zakazujú a nemajú dost' kresťanskej lásky k blížnemu v neštandardných životných situáciách. A pritom takáto politika „osvedčovania sa“ vôbec nerieši hlavný politický problém. Kresťanstvom inšpirovaná politika by mala byť predovšetkým pozitívna. Mala by hľadať všetko to, čo podporí rodinu ako prostredie, v ktorom sa rodia a vychovávajú deti.

Milí priatelia,
máme na stole vážnu tému, ale keby sme sa mali zaoberať iba „prkotinami“, tak by sme tu ani nemuseli byť. Myslím si, že máme na viac! Teším sa na Vaše príspevky a na diskusiu.

Jozef Bača: Osobný účet obyvateľa - spravodlivé riešenie demografického problému Slovenska

A. Východisková situácia:

Slovenské obyvateľstvo starne a to v týchto súvislostiach:

1. rodí sa menej detí,
2. mladí ľudia odchádzajú do zahraničia a stávajú sa súčasťou iného národného systému,
3. ľudia neskoršie zomierajú,
4. slovenská spoločnosť čelí riziku sociálnych výbuchov zo sociálne nižších vrstiev obyvateľstva,
5. európska kultúra prestala byť exportnou kultúrou a sama je pod demograficko-kultúrno-politickým tlakom invázií iných kultúr.

Spôsobené ťažkosti:

Zmenšujúci sa počet ľudí v aktívnom veku musí prispievať na živobytie

- zvyšujúcemu sa počtu dôchodcov,
- veľkému počtu nezamestnaných,
a tiež:
- na výchovu a vzdelávanie detí a mládeže,
- na zdravotnú starostlivosť pre všetky vyššie uvedené skupiny.

Obyvatelia SR vynakladajú veľké prostriedky na výchovu a vzdelávanie detí, mládeže a dospelých, ktorí potom odchádzajú do zahraničia, čím sa Slovensko dostáva do pozície podradného producenta pracovnej sily pre iné krajiny. Slovensko

republika znáša náklady na výchovu a vzdelávanie týchto ľudí a prínosy z ich pôsobenia a života vôbec zostávajú v zahraničí.

B. Riešenia:

Riešením je systém, ktorý dokáže riešiť starnutie obyvateľstva a zároveň bude

- spravodlivý a efektívny,
- zásluhový a solidárny.

Zdanlivým riešením môžu byť

- postupné zvyšovanie odchodu do dôchodku,
- import ľudských zdrojov pre SR - imigrácia,
- čakanie na vstup moderných technológií 3. tisícročia (roboty, umelá inteligencia) do tvorby tovarov a služieb.

Avšak zvyšovanie veku odchodu do dôchodku a migračný prísun pracovnej sily sú pri vysokej nezamestnanosti mladších ľudí ako nespravodlivé, tak i dlhodobu nebezpečné.

Efektívne a realistické riešenia musia byť založené na:

- ľudskej spravodlivosti,
- hospodárskej poctivosti,
- kvalitnej tvorbe informačných zdrojov pre spoločenské plánovanie,
- kvalitnom riadení ľudských zdrojov,

C. Súbežné faktory:

Vo všeobecnosti žiť na SPOTREBNÝ DLH je nezodpovedné. Všetci, vrátane novorodencov, sme zadĺžení. Európska ústredná banka je momentálne pod tlakom vlád a vedenia E. Ú. vydávať inflačné peniaze v súvislosti s finančnou krízou (pričom inflácia je skrytou nespravodlivou daňou). Pre zabezpečenie hospodársko-menovej stability je nutný ústavný zákon umožňujúci výhradne príjmové/dôchodkové zadlžovanie verejných rozpočtov, t. j. len také, kde je splácanie úveru vyžadovateľné len z konkrétneho projektu, na ktorý bolo financovanie poskytnuté a nie zo všeobecného rozpočtu.

Kvalitná tvorba informačných zdrojov pre spoločenské plánovanie vyžaduje

- vytvoriť informačné zdroje o sociálnej situácii potenciálne sociálne výbušných častí obyvateľstva,
- vytvoriť informačné zdroje o demograficko-kultúrno-politickom tlaku invázií kultúr,
- vytvoriť informačné zdroje o úniku ľudských zdrojov vyprodukovaných slovenskou spoločnosťou - „brain drain - únik mozgov“, úniku všeobecných pracovných síl a o „výpredaji žien na vydaj“ do bohatších štátov sveta.

D. Realizácia Osobného účtu obyvateľa:

Osobný účet obyvateľa je analyticko-hospodársky nástroj, prostredníctvom ktorého budú pre každého obyvateľa Slovenska vedené spoločenské

- výdavky a
- príjmy

súvisiace s jeho životom, prostredníctvom debetov a kreditov.

Debety na osobnom účte obyvateľa:

- **cena výchovy a vzdelávania** - všetky investičné a prevádzkové výdavky súvisiace s prevádzkou príslušnej inštitúcie, u ktorej obyvateľ získava výchovu alebo vzdelanie, vrátane výdavkov štátnych, komunálnych, príp. iných inštitúcií a pod. v oblasti školstva a ďalších prepojených oblastiach - všetko prepočítané na príslušného obyvateľa, znížené o obyvateľom znášané sumy;
- **cena zdravotnej starostlivosti** - všetky investičné a prevádzkové výdavky súvisiace s prevádzkou príslušnej inštitúcie, u ktorej obyvateľ získava zdravotnícke služby a tovar, vrátane výdavkov štátnych a komunálnych inštitúcií štátnej správy a pod. v oblasti zdravotníctva prepočítané na príslušného obyvateľa, znížené o obyvateľom znášané sumy.

Je dôležité si uvedomiť skryté súvislosti poskytovaných tovarov a služieb - napr. pobyt v pôrodnici predstavuje len na 50% zaťaženie osobného účtu matky a druhých 50% výdavkov sa vzťahuje na osobný účet novorodenca. Obdobne náklady na OČR matky či otca alebo DPH platená v prospech štátu za kúpu detských vecí, ktorá musí ísť v prospech účtu rodičov i dieťaťa. Z makroekonomického hľadiska musí byť stav na OÚO ku koncu každého kalendárneho roka zvýšený o úradne stanovenú hodnotu inflácie.

Kredity na osobnom účte obyvateľa:

- **Prvotné krytie OÚO** - vyúčtovaním všetkých priamym a nepriamym daní a iných platieb v prospech verejných rozpočtov a to už od narodenia človeka (napr. DPH platené pri kúpe plienok, mlieka, liekov, ďalej alikvótna čiastka dane z nehnuteľností atď.);
- **Druhotné krytie OÚO** - po dosiahnutí plnoletosti začne byť obyvateľ povinný splácať spoločnosti debet na svojom účte, pričom splácanie sa rozvrhne na dobu do očakávaného konca aktívnej pracovnej činnosti obyvateľa, so zohľadnením očakávanej inflácie a to i na priebežnej ročnej báze podľa meniaceho sa údaja o očakávanej inflácii;
- **Pozastavenie povinnosti splácať** - povinnosť plnoletého občana splácať debet na účte môže byť pozastavená v prípade pokračujúceho vzdelávania, v prípade zdravotných dôvodov, alebo v prípade registrácie ako nezamestnaného;
- Ak plnoletý obyvateľ **odíde do inej krajiny**, jeho povinnosť splácať debet na svojom OÚO nebude nijako pozastavená. Ak nebude osoba splácať svoje záväzky voči štátu, bude splácanie debetu na OÚO ako pohľadávka štátu vymáhaná všetkými legitímnymi národnými a medzinárodnými prostriedkami.
- **Dosiahnutie nulového stavu** - v prípade, že OÚO obyvateľa dosiahne postupným splácaním alebo jednorázovým splatením (vlastnými peniazmi alebo inou osobou - (príspevok zamestnávateľa, životné poistenie a pod.) nulový stav, jeho splácanie sa nastaví na úroveň „čistého prispievateľa do systému“.
- **„Priradenie vďaky“** - „čistý prispievateľ do systému“ má právo 50% zo svojho príspevku asignovať maximálne 2 osobám (rodičia, náhradní rodičia, detský domov, krstní rodičia, starí rodičia, ktorí sa starali o výchovu, atď) ako ich priamy a nezdaňovaný dôchodok, z ktorého sa do 50% použije na krytie prípadne debetného OÚO určeného prijímateľa a zvyšok sa doručí určenej

osobe. Určené osoby budú predovšetkým rodičia, prípadne deti (princíp 3 grošov).

- Týmto dôjde k motivácii rodičov mať viac detí, na ktorých podporu sa budú môcť v starobe spoľahnúť. Naopak, plodenie detí bez ich kvalitnej výchovy sa nebude vyplácať, pretože neprinesú žiadne vyplácanie určených 50% z odvodov.

E. Iné nástroje:

Súbežne s OÚO bežia obvyklé komerčné schémy sociálneho a zdravotného poistenia.

E. Záver:

Osobný účet obyvateľa predstavuje úplne nový spravodlivý a efektívny prístup k spoločenským tovarom a službám, ktoré je potrebné zabezpečiť pre slovenskú a európsku spoločnosť v zásadne sa meniacich spoločenských podmienkach. Je možný vďaka v ostatných rokoch prebiehajúcej informatizácii spoločnosti ako napr. elektronická zdravotná karta obyvateľa, ktoré preukazujú technickú riešiteľnosť daného prístupu.

Tento systém je predovšetkým prínosom pre matky i otcov, ktorí sa vzdávajú svojej kariéry a zárobkov v prospech rodiny a výchovy detí a súčasný systém ich potom za to trestá menším dôchodkom v starobe. Rodičia, ktorí sa postarajú o kvalitnú výchovu nových ľudských zdrojov pre spoločnosť, sa budú môcť takto oprieť o svoje deti v starobe.

Ján Morovič: Demografia na Slovensku

Námety do diskusie

Slovensko starne

Budúcnosť Slovenska z demografického hľadiska vyzerá biedne. Obyvateľstvo starne a vymiera, plodnosť a pôrodnosť klesá - odkladanie manželstva, rodičovstva a tento vývoj je nezvratný.

Neradostné výhliadky

Prognóza do r. 2035: starnutie a znižovanie počtu obyvateľov - depopulácia

Odborníci varujú: starnutie nebude prebiehať postupne, ale dynamicky.

Demografický vývoj ovplyvňuje počet, prírastok, štruktúru aj rozmiestnenie obyvateľstva, ovplyvňuje však aj vývoj celej spoločnosti, dotýka sa prakticky všetkých jej oblastí jej fungovania. Na počet obyvateľov bude mať významný vplyv aj migrácia.

Pápeži na tému demografie

“Treba hľadať riešenia na celosvetovej úrovni, vytvoriť opravdivú ekonómiu spoločnosti a spoluúčasti na dobrách tak na medzinárodnej, ako aj na národnej úrovni. Je to jediná cesta, ktorá rešpektuje dôstojnosť osôb a rodín, ako aj autentické kultúrne dedičstvo národov.” (Sv. Ján Pavol II)

“Zodpovednosť zakazuje považovať sexualitu len za zdroj rozkoše, ale aj zaťahovať ju do násilného plánovania rodičovstva. V oboch prípadoch ide o materialistické koncepcie

a politiku, v ktorých sa ľudia ocitávajú a kde sú vystavení rôznym formám násilia.” (Benedikt XVI)

“Ak je pravda, že nerovné rozdelenie obyvateľstva a dostupných zdrojov prekáža rozvoju a udržateľnému využívaniu životného prostredia, treba uznať, že demografický rast je celkom zlučiteľný s integrálnym a solidárnym rozvojom. Obviňovať demografický rast, a nie extrémny a selektívny konzumizmus niektorých ľudí je spôsob, ktorý problémy nerieši.” (Pápež František)

Ako sa vyrovať s touto situáciou

Čo môže a má kresťanská strana robiť pre dosiahnutie pozitívneho demografického vývoja?

Akú politiku má mať v:

- Rodinnej politike
- Dotačnej politike
- Podpore bytovej výstavby

Ktoré nástroje / stratégie môžeme použiť na dosiahnutie týchto cieľov?

- Od koho sa môžeme poučiť v týchto témach?
- Projekty rozvoja obce v Rakúsku
- Dotačná a pôžičková politika v Maďarsku
- Aké je zloženie pracovného trhu
- Akých odborníkov má kresťanská politika pre tvorbu politiky a stratégie incentív v populačnej politike?
- Čo urobila na podporu kresťanská politika doteraz? (Konferencie, Pochod za rodinu, ...)
- Ako to pomohlo?
- Po akej ceste máme ísť ďalej?

Zdroj: <https://www.aktuality.sk/clanok/272179/slovensko-bude-mozno-starnut-najrychlejsie-v-europe-varuju-odbornici/>

www.bencont.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=15...inlin

www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza2050vdc2

https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20170315001&keepThis=true&TB_iframe=true&height=650&width=850&caption=TK+KBS+-+vsetky

Mária Guregová: Problémy mnohodetných rodín

„Mnohodetné rodiny majú finančné problémy a spoločnosť ich zle prijíma...“

(celé vystúpenie doplníme po doručení textu od autorky)

Peter Haťapka: Zmeny v demografickom vývoji medzi svetovými náboženstvami

(vystúpenie doplníme po doručení textu od autora)

Jozef Dravecký: Zamyslenie nad Indiou v roku 1982

Pred 35 rokmi som bol na trojmesačnom študijno-prednáškovom pobyte v Indii a s tamojšími matematikmi som debatoval aj o mojej vlasti. Pýtali sa ma na pôrodnosť u nás, povedal som, že je okolo 2 pôrodov na ženu. Dnes som si z internetu overil, že som sa veľmi nemýlil: podľa https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Slovakia mala v roku 1982 *fertility rate* na Slovensku hodnotu 2,26. V Indii v tom istom roku pripadalo 4,52 narodených detí na ženu (viaceré internetové zdroje uvádzajú toto číslo s odvolávkou na Medzinárodnú banku pre obnovu a rozvoj), teda presne dvakrát viac ako na Slovensku.

Moji indickí spolubesedníci hovorili o vysokej pôrodnosti v Indii s hrôzou. Keď som sa ich snažil pochopiť, uvedomil som si, že nejde natoľko o maltuziánsku obavu z nedostatku obživy pre tých, čo sa rodia, ako o pocit, že keď dorastú, budú pre spoločnosť príťažou, pretože nedokážu vyprodukovať toľko, čo spotrebujú. V Československu taká obava nebola. Dalo sa totiž očakávať, že keď novorodenci dorastú, zaradia sa do spoločnosti tak, že v priemere budú pre ňu prínosom.

Aj dnes na Slovensku spôsobujú mnohohodtné rodiny vo verejnosti obavy, že ich deti budú spoločnosti na príťaž. Veď sú to hlavne rómske a iné chudobné rodiny, ktoré majú veľa detí. Aby sa deti z týchto rodín, keď dorastú, mohli plnohodnotne zaradiť do spoločnosti, aby boli pre ňu prínosom, treba im zabezpečiť vzdelanie. Tým viac, že sú z chudobných alebo dokonca spoločensky marginalizovaných rodín.

Pomáhať pri zabezpečení vzdelania deťom z chudobných rodín a zaostalého prostredia by teda malo byť jedným z prioritných cieľov kresťansko-demokratickej politiky aj z hľadiska demografie. Ak sa to bude dariť, bude možné výraznejšie pokročiť aj k ďalšiemu, s tým súvisiacemu cieľu: prekonávať prevažujúci negatívny postoj verejnosti k rodinám s väčším počtom detí. Pri posudzovaní susedovej rodiny aj plánovaní tej vlastnej.

Ernest Géze: Vymieranie alebo preľudnenie

Boh ich požehnal a povedal im: „Plodte sa a množte sa a naplňte zem! Podmaňte si ju a panujte nad rybami mora, nad vtáctvom neba a nad všetkou zverou, čo sa hýbe na zemi!“ Gn 1, 28.

Z hľadiska vplyvu na životné prostredie zdá sa, že sme prvú časť Božieho príkazu už splnili a úbytok obyvateľov sa pre životné prostredie a negatívne klimatické zmeny, naozaj javí oveľa blahodarnejšie, ako preľudňovanie. Rovnako aj z hľadiska podmanenia si Zeme, teda zvyšovania životnej úrovne, kvality života obyvateľov, stability a bezpečnosti krajiny. Obavy, že budúcich dôchodcov by nemal kto uživiť, sú neopodstatnené, pretože neustále rastie produktivita práce a zvyšuje sa automatizácia a racionalizácia výroby.

Rýchle preľudňovanie naopak spôsobuje chudobu, hlad, občianske vojny a ďalšie negatívne javy. Preto niektoré krajiny, ako napr. Čína pristúpili k drastickým opatreniam na zmiernenie populačnej explózie vo svojej krajine, čo sa jej aj čiastočne darí. Najhoršia situácia v tomto smere je v Afrike a Južnej Amerike. Prichádza tak aj k ďalšiemu negatívnemu dôsledku, k nekontrolovanej ilegálnej migrácii obyvateľstva. Milióny ľudí z krajín postihnutých populačnou explóziou a chudobou sa pokúšajú preniknúť do Európy, USA, Kanady a Austrálie, aby tu našli svoj nový domov. Prichádzajú však z úplne iného náboženského a kultúrneho prostredia. Nie sú zväčša schopní sa integrovať a tým spôsobujú destabilizáciu hostiteľských krajín. Toto je dlhodobu neudržateľný stav, ktorý časom môže vyvolať aj v doteraz stabilných demokratických krajinách zmenenú situáciu a spôsobiť úplný rozvrat. Niečo podobné sa stalo v Rímskej ríši, keď ju obsadili barbárske kmene a po jej páde dlhé stáročia

trvalo, kým sa Európa ako tak stabilizovala. Medzitým ale prišla o 90% svojho pôvodného obyvateľstva. Ako však populačnú explóziu v týchto krajinách zastaviť a kto by to mal urobiť?

1. Predovšetkým si myslím, že by to mali urobiť vlády a vládcovia dotknutých krajín.
2. Vládcovia a ich úradníci by mali prestať so svojou zločineckou politikou kradnutia rozvojovej a humanitárnej pomoci.
3. Mali by umožniť rozvinutým krajinám, aby im vôbec mohli poskytovať efektívnu a systémovú pomoc. Je úplne nemorálne, aby vlády rozvojových krajín od ľudí, ktorí s nasadením svojho života a zrieknutím sa svojho pohodlia, idú pomáhať ich vlastným obyvateľom, požadovali vysoké platby za víza a strpčovali im život, namiesto toho, aby im zabezpečili základnú bezpečnosť a súčinnosť. Vyzerá to tak, ako keby vládcom v rozvojových krajinách vôbec nešlo o blaho ich obyvateľov, ale len o peniace, ktoré prídu na ich účty z bohatých krajín, s ktorými potom môžu voľne disponovať, pričom ich väčšinou použijú na nákup zbraní a svoje individuálne potreby.
4. Medzinárodné spoločenstvo by malo vypracovať metodiku, ako pomôcť rozvojovým krajinám tak, aby táto pomoc bola efektívna, účinná a trvalo udržateľná a mali by vytvárať tlak na tieto krajiny, aby uskutočňovali potrebné reformy.
5. Je treba vytvoriť podmienky pre rozvoj vzdelávania s kvalitným učebným programom, racionálnu a účinnú rodinnú politiku, vrátane plnej emancipácii žien s právom spolurozhodovať o počte detí.
6. Je potrebné zriadiť funkčný dôchodkový systém.
7. Uzákoniť trestnoprávnu zodpovednosť obidvoch rodičov za riadnu starostlivosť, materiálne zabezpečenie a vzdelanie svojich detí.
8. Vytvoriť legislatívne a ideologické podmienky pre úplnú náboženskú slobodu a dôstojnosť človeka.
9. Zabezpečiť spravodlivé prostredie pre rozvoj podnikania a voľnú výmenu tovarov a služieb.
10. Rozvinúť potrebnú infraštruktúru, ustanoviť funkčnú justíciu a neskorumpované štátne úrady.
11. Rozvojovú pomoc zo strany medzinárodného spoločenstva a bohatších krajín je potrebné podmieňovať uskutočňovaním týchto zmien.

Som presvedčený, že tento záchranný program je aj v súlade s vyjadreniami duchovných autorít Katolíckej Cirkvi.

Pápež František pri svojej ceste zo Švédska na jeseň 2016 novinárom povedal, že *„krajiny by mali poskytovať azyl len tým migrantom, ktorí sú schopní sa v hostiteľskej krajine integrovať“*.

Kardinál Peter Kodwo Appiah Turkson, predseda Pápežskej rady pre spravodlivosť a pokoj a prefekt Dikastéria pre integrálny ľudský rozvoj, povedal, že *„preľudnenie je zdrojom problémov pre súčasný svet a uviedol, že Cirkev kontrolu pôrodnosti podporuje“*. Vzhľadom na učenie Cirkvi, pochopiteľne sa predpokladá, prirodzenými metódami. Povedal tiež, že *„Migrácia je dlhodobým javom, preto je*

potrebné systematickejším spôsobom plánovať jej obmedzenie, prostredníctvom podpory projektov v domovských krajinách migrantov, aby sa zabránilo nutnosti ďalšej migrácie“. Migráciu prirovnáva k vode, ktorá tečie z kohútiku: „nestačí ju len utierať, je potrebné kohútik zavrieť“. Povedal tiež, že „Kde je viac hostí, ako detí, tam je vždy napätie. Poskytovanie azylu je uskutočniteľné tam, kde je po demografickej stránke stabilná situácia. Keď ale prichádza k poklesu pôrodnosti, príchod týchto ľudí budí v miestnej populácii obavy. Vznik nacionalizmov sa odvodzuje práve odtiaľ, z obavy určitej zeme, že bude pohltená masovým príchodom nových obyvateľov“.

Ján Vojtko: „Treba sa zamerať na dôchodcov“

Treba sa zamerať na dôchodcov, lebo ich bude stále viac... a prácu za nás bude robiť technika (robotizácia), takže znižovanie počtu obyvateľov nebude natoľko kritickým problémom...

(celé vystúpenie doplníme po doručení textu od autora)

Poznámky z vystúpení zapísal: Ivan Šimko

Fotodokumentácia:

Prírodný prírastok sveta (r. 2015)

+ 2,56 ľudí za sekundu =
= 153,6 ľudí za minútu =
= 9216 ľudí za hodinu =
= 221184 ľudí za deň =
= 80732160 ľudí za rok =>

Hrubá miera prírodného prírastku
hmpp = $80732160 : 7280395167 =$
= 0,011089 = 1,1 % = 11,09 ‰

